

*Електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток» включено до переліку наукових фахових видань України з державного управління (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 1643 від 28.12.2019).
Спеціальність – 281.
Державне управління: удосконалення та розвиток. 2023. № 10.*

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2156.2023.10.13>

УДК 378:14

*В. Л. Матієнко,
аспірант кафедри публічно-правових дисциплін,
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського,
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0000-6624-8461>*

**ПРОБЛЕМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДЕРЖАВНОГО
УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ОСВІТИ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ТА
ВІТЧИЗНЯНИЙ АСПЕКТ**

*V. Matiienko,
Postgraduate student of the Department of Public and Law Subjects,
Vinnytsia Mykhaylo Kotsibinskyi State Pedagogical University,*

**PROBLEMS OF INCREASING THE EFFICIENCY OF STATE
MANAGEMENT OF THE QUALITY OF EDUCATION: EUROPEAN AND
DOMESTIC ASPECTS**

У статті досліджено основні проблемні аспекти державного управління якістю освіти, виокремлено найбільш вагомні проблеми забезпечення його ефективності та сформовано й запропоновано основні напрями підвищення ефективності державного управління якістю освіти в нестабільних умовах

сучасності. Доведено, що в Україні існують вагомі проблеми забезпечення ефективності державного управління якістю освіти. З'ясовано, що сутність державного управління якістю освіти полягає у формуванні спеціальної системи цілеспрямованого впливу на освітній процес, що спрямовується на виважене та оптимальне створення умов, сприятливих для ефективної підготовки компетентних фахівців. Виявлено основні проблеми підвищення ефективності державного управління якістю освіти в Україні, серед найбільш вагомих із яких є: відсутність єдиних вимог та критеріїв оцінювання системи управління якістю освіти; неадаптованість перенесення вимог європейських стандартів якості освіти до існуючих реалій стану освітньої системи; домінування технологій, спрямованих на одержання кількісних результатів та на актуалізацію зовнішніх стимулів підвищення якості освіти; відсутність єдиної педагогічної концепції використання системного підходу до проектування державного управління освітніми системами. Запропоновано основні напрями підвищення ефективності державного управління якістю освіти в Україні, зокрема, обґрунтовано необхідність: модернізації змісту освіти; підвищення рівня якості надання освітніх послуг; удосконалення кадрового, ресурсного, програмного та матеріально-технічного забезпечення; оновлення системи підготовки й перепідготовки управлінських кадрів; формування механізму управління освітою; забезпечення різностороннього контролю за якістю освіти; удосконалення національної системи моніторингу якості освіти.

The article examines the main problematic aspects of state management of the quality of education, singles out the most significant problems of ensuring its effectiveness, and based on the analysis of European experience, the main directions for improving the effectiveness of the state management of the quality of education in the unstable conditions of today are formed and proposed. It has been proven that there are serious problems in ensuring the effectiveness of state management of the quality of education in Ukraine. It was found that the essence of the state management of the quality of education consists in the formation of a special system of purposeful influence on the educational process, aimed at balanced and optimal creation of conditions favorable for the effective training of competent specialists. The main problems of increasing the efficiency of the state management of the quality of education in Ukraine have been identified, among the most important of which

are: the absence of uniform requirements and criteria for evaluating the system of management of the quality of education; the inadequacy of transferring the requirements of the European standards of education quality to the existing realities of the state of the educational system; the dominance of technologies aimed at obtaining quantitative results and actualizing external incentives for improving the quality of education; lack of a single pedagogical concept of using a systemic approach to the design of state management of educational systems. The main areas of increasing the efficiency of the state management of the quality of education in Ukraine are proposed, in particular, the need for: modernization of the content of education is substantiated; improving the quality of educational services; improvement of personnel, resource, software and material and technical support; updating the system of training and retraining of management personnel; formation of the education management mechanism; ensuring multifaceted control over the quality of education; improvement of the national system of monitoring the quality of education.

Ключові слова: *система освіти, державне управління, якість освіти, освітній процес, заклади освіти, освітні програми.*

Keywords: *education system, state administration, quality of education, educational process, educational institutions, educational programs.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Проблемні аспекти забезпечення якості освіти в Україні актуалізуються під впливом викликів і небезпек сучасності та потребують вирішення в найкоротші терміни, адже вибір інноваційного вектору розвитку держави й суспільства створює необхідність модернізації сфери освіти та досягнення нею європейських пріоритетів розвитку й функціонування. Стає очевидним, що в умовах сьогодення чинники військового характеру обумовили масштабні переміщення учасників освітнього процесу за межі країни, продовження їх навчання в країнах-реципієнтах та створили можливості пізнання європейських стандартів надання послуг у сфері освіти, внаслідок чого з метою повернення здобувачів в Україну вітчизняна система освіти повинна на високому рівні конкурувати із європейською та в

повній мірі задовольняти потреби учасників освітнього процесу, для чого необхідним виявляється постійне й безперервне підвищення її якості. Зважаючи на окреслені тенденції тематика дослідження особливо актуалізується та потребує поглибленого вивчення ролі держави й системи державного управління щодо виявлення проблем підвищення ефективності державного управління якістю освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання дослідження вітчизняної та європейської системи освіти знаходить своє відображення в наукових працях багатьох вчених, кожен із яких акцентує увагу та виявленні проблем підвищення ефективності державного управління якістю освіти. Зокрема, в даному контексті, вагомий внесок зроблено В. Супруном [1, с. 184], яким з'ясовано необхідність посилення державного управління якістю освіти в Україні та доведено, що основною проблемою забезпечення її якості є переформатування й реформування національної системи освіти, внаслідок чого запровадження механізмів державно-громадської моделі та громадського самоврядування не дають бажаного ефекту, оскільки у вітчизняних реаліях надзвичайно важко досягнути паритету між державним й громадським управлінням у сфері освіти, а оптимальність їх поєднання не задовольняє потреб щодо реалізації прав та обов'язків, потреб та інтересів учасників освітнього процесу на участь в управлінні закладами освіти, щодо демократизації державного управління освітою, а також щодо розвитку погоджувальних механізмів у вирішенні загальних завдань.

Вирішення проблем державного управління якістю освіти в Україні С. Шкарлет [2, с. 4] вбачає у запровадженні інновацій в освітню діяльність, внаслідок чого можна досягнути підвищення якості, ефективності та результативності освітнього процесу завдяки реалізації нововведень у змісті, формах, методах та прийомах освітньої діяльності й виховного процесу.

Натомість, О. Шаповалова, С. Парфілова, В. Бутенко та О. Білер [3, с. 413-414] проблеми забезпечення державного управління якістю освіти в Україні пов'язують із постійним оновленням вимог ринку освітніх послуг та

ринку праці, адже, науковцями встановлено, що сучасний рівень розвитку держави й суспільства, посилення процесів цифровізації, інформатизації, розвитку науки й техніки, а також тенденції технологічного прогресу помітно випереджають якість підготовки фахівців в закладах освіти, що обумовлює необхідність пошуку ефективних шляхів підвищення якості освіти в країні. Більше того, науковці виявили, що інтеграція національної системи освіти в європейський простір, окрім позитивних аспектів, загрожує втратою вітчизняних традицій освіти. Серед найбільш вагомих проблем підвищення ефективності державного управління якістю освіти в Україні вчені виокремили: відсутність єдиних вимог та критеріїв оцінювання системи управління якістю освіти; неадаптованість перенесення вимог європейських стандартів якості освіти; домінування технологій, спрямованих на одержання кількісних результатів та на актуалізацію зовнішніх стимулів підвищення якості освіти; відсутність єдиної педагогічної концепції використання системного підходу до проектування державного управління освітніми системами. Водночас, необхідно відмітити чітке визначення О. Шаповалою, С. Парфіловою, В. Бутенко та О. Білер [3, с. 414] сутності державного управління якістю освіти, під яким розуміється система цілеспрямованого впливу на освітній процес, що спрямовується на виважене та оптимальне створення умов, сприятливих для ефективної підготовки компетентних фахівців.

Л. Кухарська [4, с. 64, 70] проаналізувала особливості державного управління якістю освіти в країнах Європи та встановила, що європейська система освіти впродовж останніх років зазнала вагомого впливу внаслідок реформування національних освітніх систем, а проблематика проведення оцінювання якості освіти на Європейському континенті започаткована Великобританією, Нідерландами та Францією, що задекларовано Болонською декларацією. При цьому, Л. Кухарською встановлено, що державне управління якістю освіти передбачає формування стандартів освіти, встановлення певних вимог до освітніх програм, а також побудову освітнього процесу орієнтованого на досягнення визначених програмних результатів.

Про підвищення ефективності механізмів державного управління якістю освіти України, вищої зокрема, йдеться у праці О. Мельничук, Н. Лебедевої, В. Матієнка [5, с. 331]. Вони зазначають, що вагому роль із зазначеної проблеми відіграє досвід європейських країн (Австрія, Німеччина, Франція та ін.), адже рівень забезпечення якості вищої освіти, доступ населення до ринку освітніх послуг, інвестування у сферу вищої освіти, автономія закладів освіти та інші переваги є об'єктивними причинами для вивчення та імплементування у вітчизняну систему освіти.

Досягнення позитивних результатів щодо підвищення ефективності державного управління якістю освіти, на думку І. Вербовського, Н. Кіт та О. Спольської [6, с. 428; 432-433], неможливе без формування й реалізації дієвих механізмів та принципів державного управління системою освіти, адже саме вони виступають першочерговими умовами підвищення якості освіти та забезпечення рівності доступу до освітнього процесу в умовах сучасних викликів і небезпек. В розумінні науковців, механізми державного управління якістю освіти являють собою сукупність методів, інструментів, процедур та набір ресурсів, необхідних для ефективного регулювання й координування процесів, що відбуваються у сфері освіти.

З метою забезпечення ефективності державного управління якістю освіти Г. Коваль та Ю. Попіль [7, с. 207-208] пропонують основні напрями його удосконалення, до переліку яких відносять: необхідність оптимізації державних управлінських структур та децентралізацію управління у сфері освіти; здійснення перерозподілу функцій та повноважень між центральними й місцевими органами виконавчої влади, а також між органами місцевого самоврядування й закладами освіти; забезпечення оптимального поєднання державного та громадського контролю; реалізацію принципів прозорості розроблення, експертизи, апробації та затвердження нормативно-правових актів у сфері забезпечення якості освіти; формування системи моніторингу ефективності прийнятих управлінських рішень та виявлення їх впливу на якість освіти; запровадження інноваційних інформаційно-управлінських та

комп'ютерних технологій; удосконалення державного регулювання механізмів ліцензування, атестації та акредитації закладів освіти; розширення можливостей залучення до управлінської діяльності талановитої молоді та виховання лідерства у сфері освіти.

Однак, зважаючи на значний науковий доробок у сфері забезпечення ефективності державного управління якістю освіти та різносторонність наукових поглядів вчених, невирішеними досі залишаються аспекти виявлення проблем підвищення його ефективності, що потребує поглибленого вивчення зазначеної проблематики із урахуванням досвіду європейських країн.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є аналіз існуючого стану державного управління якістю освіти в Україні, виявлення проблем забезпечення його ефективності та узагальнення європейської практики підвищення ефективності державного управління якістю освіти з метою вирішення проблем функціонування вітчизняної системи освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Посилення дестабілізуючого впливу викликів і небезпек сучасності обумовлює зростання ролі освіти в суспільстві, оскільки її потужний потенціал спроможний забезпечити надійне підґрунтя для формування й розвитку демократичного суспільства, а також дієвого механізму протидії існуючим загрозам зовнішнього й внутрішнього середовища. Зважаючи на зазначене, актуалізується проблематика дослідження місця державного управління системою освіти в країні та вчасного виявлення проблем, що загрожують зниженням якості надання освітніх послуг.

Очевидно, що в умовах сьогодення особливого значення набувають проблеми максимального наближення стандартів якості національної системи освіти до європейських, що особливо актуалізувалося в процесі посилення впливу чинників, зумовлених війною росії проти України, внаслідок чого значна частка населення виїхала за межі України та продовжила здобувати освіту в зарубіжних країнах. Тому, гармонізація вітчизняного законодавства у сфері освіти повинна стати одним із першочергових пріоритетів державної політики забезпечення якості освіти та рушійною силою ефективного

функціонування системи освіти України в умовах війни. Водночас, потреба забезпечення гнучкості й динамізму системи якості освіти в Україні обумовлює необхідність формування спеціальних механізмів її адаптації й сумісності з європейськими стандартами, а також налагодження потужного міжнародного співробітництва.

Беззаперечною та першочерговою за таких обставин виявляється роль держави в досягненні бажаних результатів, тому, механізми державного управління якістю освіти мають бути унікальними та скоординованими, а також зорієнтовані на дотримання соціальних норм й методів контролю з метою забезпечення ефективної взаємодії між учасниками освітнього процесу й забезпечення задоволення їх потреб та інтересів. Перелік основних механізмів державного управління якістю освіти систематизуємо на рис. 1.

В рамках реалізації основних механізмів державного управління якістю освіти вагомого значення набуває нормативно-правове, інформаційне та фінансово-економічне забезпечення державного управління якістю освіти, яке складається із системи норм і правил, які регулюють освітню діяльність, інформаційні ресурси, необхідні для прийняття ефективних управлінських рішень, а також операції фінансового характеру, спрямовані на забезпечення фінансування закладів освіти та надання їм економічних стимулів.

Цікавим в даному контексті може бути для України європейський досвід, який передбачає поєднання джерел фінансування закладів освіти, а також посилення ролі регіональних та місцевих органів влади. Безумовно, поєднання зусиль на національному, регіональному та місцевому рівнях дозволить консолідувати усі ресурси з максимальною оптимальністю їх розподілу та підвищити ефективність управління системою освіти країни.

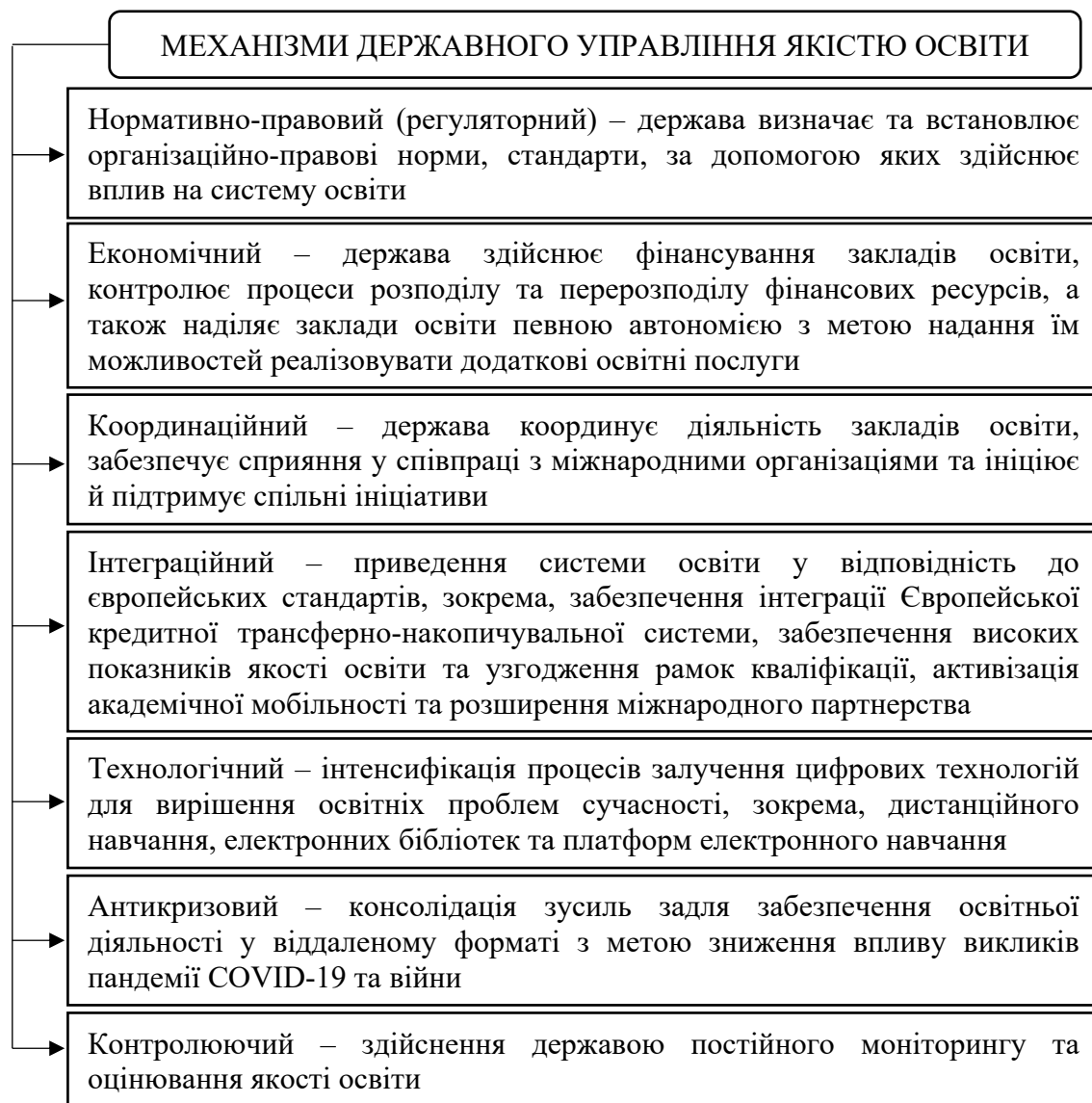

Рис. 1. Основні механізми державного управління якістю освіти

Власна авторська розробка

Проте, варто констатувати, що на сучасному етапі в Україні існує низка проблем забезпечення ефективності державного управління освітою в цілому, та її якістю, зокрема. Серед найбільш вагомих варто виокремити наступні: відсутність єдиних вимог та критеріїв оцінювання системи управління якістю освіти; неадаптованість перенесення вимог європейських стандартів якості освіти до існуючих реалій стану освітньої системи; домінування технологій, спрямованих на одержання кількісних результатів та на актуалізацію зовнішніх стимулів підвищення якості освіти; відсутність єдиної педагогічної концепції використання системного підходу до проектування державного управління

освітніми системами. Тому, з метою вирішення зазначених проблем та виходу системи освіти України із кризового стану пропонуємо посилити державне управління якістю освіти в напрямку модернізації змісту освіти та підвищення рівня якості надання освітніх послуг. Не менш важливим вважається необхідність удосконалення кадрового, ресурсного, програмного та матеріально-технічного забезпечення національної системи освіти. Поряд із цим доведено, що істотного оновлення потребує система підготовки й перепідготовки управлінських кадрів та формування механізму управління освітою. Крім того, істотно підвищить ефективність державного управління якістю освіти в Україні забезпечення різностороннього контролю за якістю освіти та удосконалення національної системи моніторингу якості освіти.

Зважаючи на окреслені тенденції, можна стверджувати, що проблеми забезпечення ефективності державного управління якістю освіти в Україні присутні впродовж тривалого періоду часу та особливо загострилися під впливом війни.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

Таким чином, проведені дослідження проблем підвищення ефективності державного управління якістю освіти дозволяють констатувати, що національна система освіти України піддається значному дестабілізуючому впливу чинників зовнішнього та внутрішнього середовища, особливо вагомими серед яких є чинники воєнного характеру. В процесі проведення досліджень з'ясовано, що в країні існує низка проблем, пов'язаних із забезпеченням ефективності державного управління якістю освіти, що обумовлені незавершеністю процесу реформування системи освіти та посиленням викликів і небезпек сучасності. Доведено необхідність забезпечення підвищення ефективності державного управління якістю освіти, серед пріоритетних напрямів чого визначено потребу в модернізації змісту освіти та в підвищенні рівня якості надання освітніх послуг закладами освіти. На підставі результатів дослідження можна констатувати, що встановлено необхідність удосконалення кадрового, ресурсного, програмного та матеріально-технічного забезпечення сфери освіти,

доведено обґрунтованість та доцільність оновлення системи підготовки й перепідготовки управлінських кадрів; а також виявлено недосконалість механізму управління освітою. З метою одержання бажаного ефекту щодо підвищення ефективності державного управління якістю освіти необхідним також виявляється забезпечення різностороннього контролю за якістю освіти та проведення перегляду й удосконалення національної системи моніторингу якості освіти.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямі полягають у формуванні комплексного механізму забезпечення ефективності державного управління якістю освіти та методичного інструментарію її оцінювання в умовах невизначеності та нестабільності.

Література

1. Супрун В. В. Механізми формування ефективної системи управління в освіті України на основі європейського досвіду. *Вісник післядипломної освіти*. 2020. Вип. 12 (41). С. 183-218.
2. Шкарлет С. М. Освіта України в умовах воєнного стану. Інноваційна та проєктна діяльність: науково-методичний збірник. Київ-Чернівці: «Букрек», 2022. 140 с.
3. Шаповалова О., Парфілова С., Бутенко В., Білер О. Сучасні умови управління якістю освіти: теоретичний аспект. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2020. № 10 (104). С. 412-422.
4. Кухарська Л. В. Управління якістю послуг в системі економічної безпеки закладів вищої освіти України. Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії. Львівський державний університет внутрішніх справ, Львів, 2020. 241 с.
5. Мельничук О. Ф., Лебедева Н. А., Матієнко В. Л. Роль європейського досвіду забезпечення якості вищої освіти для України. *Забезпечення прав людини: національний і міжнародний виміри*: зб. матеріалів II-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Вінниця, 09 грудня 2022 року). Вінниця, 2023. С. 330-333.

6. Вербовський І. А., Кіт Н. В., Спольська О. В. Механізми та принципи управління системою вищої освіти в Україні. *Вісник науки та освіти*. 2023. № 7 (13). С. 428-439.

7. Коваль Г., Попіль Ю. Державне управління якістю вищої освіти України в умовах модернізації: проблеми та шляхи удосконалення. *Актуальні проблеми державного управління*. 2021. № 3 (84). С. 206-209.

References

1. Suprun, V. V. (2020), "Mechanisms of formation of an effective management system in the education of Ukraine based on European experience", *Bulletin of postgraduate education*, vol. 12 (41), pp. 183-218.

2. Skarlet, S. M. (2022), *Ukrainy v umovakh voiennoho stanu. Innovatsijna ta proiektna diial'nist': naukovo-metodychnyj zbirnyk [Education of Ukraine under martial law. Innovative and project activity: scientific and methodical collection]*, Bukrek, Kyiv-Chernivtsi, Ukraine.

3. Shapovalova, O., Parfilova, S., Butenko, V. & Biler, O. (2020), "Modern conditions of education quality management: theoretical aspect", *Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*, vol. 10 (104), pp. 412-422.

4. Kuharska, L. V. (2020), "Management of the quality of services in the system of economic security of higher education institutions of Ukraine", Abstract of Ph.D. dissertation, Philosophy, Lviv State University of Internal Affairs, Lviv, Ukraine.

5. Mel'nychuk, O. F., Lyebyedyeva, N. A., & Matiyenko, V. L. (2023), "The role of European experience in ensuring the quality of higher education for Ukraine", *Zabezpechennya prav lyudyny: natsional'nyy ta mizhnarodnyy vymiry: zb. materialiv II Vseukrayins'koyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi [Ensuring human rights: national and international dimensions: coll. materials of the II All-Ukrainian scientific and practical conference]*, Vinnytsya, Ukraine, pp. 330-333.

6. Verbovskiy, I. A., Kit, N. V. and Spolska, O. V. (2023), "Mechanisms and principles of management of the higher education system in Ukraine", *Herald of science and education*, vol. 7 (13), pp. 428-439.

7. Koval, G. and Popil, Yu. (2021), "State management of the quality of higher education of Ukraine in the conditions of modernization: problems and ways of improvement", *Actual problems of public administration*, vol. 3 (84), pp. 206-209.

Стаття надійшла до редакції 29.09.2023 р.